

**ПРИ
ИСТОРИЧЕСКИТЕ
КОРЕНИ**

70 години
Андрей Печилков

РОДОПОВЕДИТЕ ХРИСТО ПОПКОНСТАНТИНОВ И СТОЮ ШИШКОВ
ЗА КАПИТАН ПЕТКО ВОЙВОДА

ЗЛАТКА ПЕТРОВА – СМОЛЯН

В историята на българското национално – революционно движение Петко войвода е една от героичните личности. На седемнадесет години става войвода и повече от шестнадесет години е народен закрилник в Тракия и Родопите.

Историографски и библиографски преглед на трудовете, посветени на Петко Киряков показва голям и непреставаш интерес към личността и революционната дейност на този тракийско – родопски войвода. И за голяма наша чест първата монография за Петко войвода е на видния родопевед и общественик Христо Попконстантинов. 1 Стою Шишков другия от тризвездието родопски книжовници също проучва и посвещава значителна част от трудовете си на капитан Петко Киряков. 2

За настоящото научно съобщение са използвани нови документи от личните фондове на Христо Попконстантинов и Стою Шишков съхранявани в НБКМ – БИА, ТД "Държавен архив" град Пловдив и ТД "Държавен архив" град Смолян. 3

Не е случайно, че Христо Попконстантинов е първият биограф на Петко Киряков. От наличните документи е ясно, че Стоян Заимов е искал да направи това, но самият Петко се доверил само на Попконстантинов и не пожелал никой друг да пише за него. 4

Христо Попконстантинов освен книжовна дейност установява и поддържа лични контакти с най – видните дейци на национално-освободителното движение. На първо място трябва да отбележим близкото му приятелство с родопско – тракийския войвода Петко Киряков. Свидетелство за това са поредицата срещи и писма от Петко до Попконстантинов, запазени в личния фонд на Попконстантинов в НБКМ – БИА. Началото е още когато Попконстантинов напуска родния си край. Като млад учител той събира материали за живота на Петко войвода. А по-късно по време на Сенклеровия метеж, когато дружината на Петко брани Родопския край, между тях се установяват по близки взаимоотношения. След завръщането на Петко войвода от Русия и заселването във Варна продължава контактите с него. Заради революционното минало и откритото русофилство Петко многократно е затварян и изтезаван в околийски управления и полицейски участъци. Попконстантинов е единствен, който в тези трудни моменти оказва смела и високо патриотична защита. В писмо от 25 септември 1894 година Петко Киряков от Варна пише на Попконстантинов, че искрените му приятелски чувства са го накарали отдавна да му пише, но "тиранската ръка го възпирала". Сега изразява благодарност, за помощта, която Попконстантинов оказал по време на арестуването му. Писмото завършва с това, че "той е единствената невинна жертва във Варненския окръг на Стамболовата тирания като неподходящ с неговите идеи и влиятелен опозиционер. 5

С книгите си "Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 година. Черти от живота и подвигите му" Пл. 1885 г. и "Маронската битка в 1878 г. Материал по новата история на Родопите" Варна, 1889 г. Попконстантинов се явява първият биограф-животописец на Петко войвода.

В предговора от авторската кола, съхранявана в личния фонд на Христо Попконстантинов в ДА - Смолян той определя целта на написването ѝ - "С настоящата си книжка аз желая да запозная българския свят с живота и с няколко от многобройните подвизи на Петка войвода Дуван - Хисарски, който е войводствал по Родопите и бреговете на Вяло море от 1862 до 1878 година".⁶

Прецизен историописец и фактолог той използва за основа на монографията си: лични записки за делата на Петко записвани през годините 1873-77; сведения от неговия сподвижник и четник Руси Иванов Тамбаров и сведения от съратници отблизо взели участие в подвизите на родопския войвода. Мемоарите и документите, споделя самия Христо Попконстантинов "поместени в тая книжка, можах да получа от самия Петка войвода, когато политическите обстоятелства са принудили за неопределено време да остави пушка и нож настрана, да остави временно Родопите и да се засели в едно къше на княжеството".⁷

В този труд Попконстантинов създава един цялостен портрет на този невероятен национален революционер, с характерното за него непокорство, храброст и свободолюбие. В три последователни части са описани основните етапи от жизнения му и революционен път.

В първата част са представени сведения за родното място на Петко войвода с. Дуганхисар, Дедеагачко и неговото възраждане. Във втората част са проследени детството, възпитанието и училищните години; "домашните нещастия, приготвяне за торски живот, събиране на дружина, битката при Юсерен, раняване и затваряне в Галибол, опит за бягство, изпращането му в Солун, бягство, залавяне на другарите му и тяхната съдба". Описани са по важните бойни сражения и приключения на войводата: "с еноския каймакам Тахир бей, с одринския бинбашия Араб Хасан, с одринските полемци Халил бей, Мустафа ефенди и Хасан бей; с черкезина Антупа; водач на потери; с началника на Дедеагачката станция Хумберга; залавянето и наказанието на народния изедник и шпионин Калън Тома".⁸

По синтезирано е представена дейността на Петко войвода по време на Руско - турската война 1877-78 година и Сенклеровия метеж.

В третата част Попконстантинов е направил точна характеристика на отличителните черти и качества на Петко Киряков. В заключителната част са приложени двадесет и шест документа обхващащи революционната му дейност в периода от май 1878 година до юни 1879 година и списъци на четата му.

Четири години по-късно през 1889 година Христо Попконстантинов издава и втората историческа книга посветена на Петко войвода "Маронската битка в 1878 година. Материал по новата история на Родопите".⁹ По време на Руско - турската война 1877-78 година Петко завзема Мароня и се обявява за неин управник. Целта му била да изчака руските войски и им предаде

областта. Но не дочакал, защото те влезли в Гюмюрджина една седмица след примирието, според което Гюмюрджинска околия включваша и град Мароня оставали във от демаркиционната линия в турска територия.

Сведенията дадени тук са особено важни, защото документите за дейността на Петко през съдбоносната 1878 година са сравнително оскъдни и откъслечни. По късно те се потвърждават и от извлеченията от Английските сини книги, които представляват сборници от доклади и телеграми от министри, консули и вицеконсули.¹⁰

Какво е целял Петко Киряков в борбата си срещу турските части в Западната Родопска област след като знаел, че по силата на Сан Стефанския и Берлински договори тези земи са загубени за България. Отговорът на този въпрос е в основната задача на Петко и неговата дружина, която била да защитят преди всичко родопското население от Сенклеровите метежници и да подпомогнат руските части в освободителния поход. Петко и неговите четници борейки се за Родопите продължавали да се надяват, че не е далече времето, когато всичките български земи ще бъдат обединени.

Връзката между двамата синове на Тракия и Родопа придобива и обществено политически смисъл и при учредяването на ПЪРВОТО НОРОДОУЧНО ДРУЖЕСТВО "РОДОПА" през 1898 година в София. Основателят на това дружество е Христо Попконстантинов. Организиран са около десет заседания в дома на Попконстантинов за обсъждане на устава и научната програма. Според бележките на Попконстантинов на тези заседания освен родопчани (майор Калин Найденов, Георги Богданов, поручик Атанас Каишев, капитан Никола Капитанов, Райчо поп Василев) присъствували и представители на другите български покрайнини, и Петко войвода със съратника си Руси Тамбарев. На заседанието от 10 юни 1898 година Петко е избран за председател.

Попконстантинов е в усилена писмовна връзка и с други родопски революционери близки с Петко войвода – Илия Белковски, Атанас Келпетков, Марин Славов и Вълко Шишманов. От тях може да се предположи, че Попконстантинов непрекъснато е допълвал и сверявал достоверността на сведенията си за капитан Петко войвода.

В другото си историческо издание "Непокорните села в родопските планини" (Обективно разглеждане тоя въпрос за времето от 1878 до 1886 година) в две книжки Попконстантинов разглежда борбата на организираните от Петко войвода партизански отряди в Рупчос през 1878 година срещу сенклеровите метежници.¹¹

Макар и с някои фактически грешки и непълноти Попконстантинов пръв представя един цялостен портрет на Петко войвода, като акцентува на неговото отношение към различните социални категории. И както самия той казва в края на предговора: "настоящото описание е само част и похват за едно по-широко изпитване и описване на неговите подвиги, славни... За всяка забележка от страна на знаещите по-добре неговите работи, признателността ще бъде много голяма от моя страна."¹²

Другият голям родоповед Стою Шишков също се докосва до този "чутювен юнак Петко войвода". В пет книжки на сп. "Родопски

напредък" от 1905 година той публикува житописни материали за него.¹³

В предговора на житописните материали самият Шишков определя "като бележки и едно допълнение към писаното от покойния Попконстантинов и поправки на някои погрешно предадени от него факти".¹⁴

Стою Шишков представя героичните подвизи на Петко войвода показвайки мъжеството, истината и легендата за него. Това е един вид възхвала на борците за национално освобождение. Затова в края на своя очерк пише "Петко Киряков е бележита личност от епохата, която ни даде такива светли, идейни и безкористни великани - борци. В живота и делото на Петко, същински тип стар българин, изобилстват редица бисери, бисери кристални на една истинска благородна душа, пълна с пламенен патриотизъм и алтруистични чувства".¹⁵

През 1895 година, когато в Македония и Одринско започва да се организира четническо движение, на Петко разрешили да излезе от Варна и още един път, за съжаление последния, да посети онези места от революционите му години, които са в свободните български земи. Именно в тази 1895 година в началото на месец юни, когато Шишков се намира в Чепеларе му гостува за четири дни Петко Киряков. Във въображението ми и днес след десет години - пише Стою Шишков - стои "силно запечатана високата, стройна и мускулеста фигура на Петко, с оредяла и запрошарвала се с бели косми коса, кръгло здраво лице с широко и издадено чело и живи, пронизителни с огнен поглед очи".¹⁶ Макар и без образование Петко Киряков впечатлява Стою Шишков с добрия запас от знания по история, военни науки и етнография. Притежаващ проникателен ум, рядка любов и привързаност към родината - за себе си не желал да говори - продължава описанието Шишков.¹⁷

При тази първа и последна среща с Петко войвода Шишков изпитва чувство на благоговение пред чутовния, но до крайност скромен юнак. "И то не аз го потърсих да му се поклоня за неговото тъй светло и идейно минало, а той сам ме подири и пожела да се видим".¹⁸

Стою Шишков записва директно от него много сведения. Епистолярната връзка между тях продължава чак до смъртта на Петко Киряков. Това дава възможност да се представи един по-ясен и точен очерк за неговия живот.

В другата голяма монография "Беломорска Тракия в Освободителната война 1877-78 година", Пл.1929 г., която посвещава "на всички знайни и незнайни синове на българското племе дали своя живот за запазване родна земя и народ, родно име и език" Шишков публикува и подробен очерк за "най-прочутия и величав южнотракийски юнак Петко Киряков".¹⁹ Тук вече пише Стою Шишков "поправиха се неточностите, попълни се пропуснатото и се прибавиха бележки за първия му верен и много обичан от него Петко Радев от с.Калайджи - дере."²⁰

Тук вече се анализират и разграничават периодите в дейността на Петко войвода - така нар. хайдушки период 1861 - 1869 и периода на организирана революционна дейност 1869-1879. След "Гарибалдовата дружина", Александрия, Марсилия и Атина Петко "почнал да мисли и гледа по-широко на горското

хайдутство". До 1869 година в лицето на Петко виждаме "един буен, смел и безстрашен юнак, който от милост към родителските мъки грабнал пушката, бродел из околностите на родното си място и отмъщавал. След това вече Петко станал войвода революционер борец за свободата на целокупното си отечество, за чието по-честито бъдеше той всецяло му отдавал своя живот." 21

В по-голямата част на очерка Стою Шишков представя на читателя героичните събития директно с думите на покойния Петко, които сам му е разказвал.

Очеркът завършва с характеристика на отличителните черти на Петко Киряков. В целия му живот и дела всякога и навсякъде е господствал тих, спокоен, философски, но високо рицарски дух, силна непоколебима воля и постоянство, баснословна смелост, безстрашие и съобразителност, голямо самообладание и за учудване невероятно присъствие на духа и в най-опасните моменти. С благородна кристална душа, извънредно скромен и не желаещ да се говори за него. "В моя хайдушки горски живот за четири порока у моите момчета - другари наказанието беше смърт чрез публично застрелване: разврат, кражба, пиянство и шпионство" - споделял войводата със Стою Шишков. 22 Честен и безкористен Петко никога не е мислил за себе си, не е търпял и у другарите си стремеж към лични облаги, алчност, егоизъм и користолубие. Природно надарен с голям ум, здрав разсъдък и силна памет той преброял Тракия, Македония, Гърция, Италия, Франция и Русия и придобил твърде широки знания и критически мироглед. Страстно обичал народа и земята си. Такава беше величавата и обаятелна личност на Петко Киряков - заключава Стою Шишков. 23

В поредицата от 1905 година на "Родопски напредък" Шишков разглежда дейността на Петко до 1877 година. В монографията "Беломорска Тракия в Освободителната война 1877-78 година" той допълва с революционната му дейност срещу Сенклеровия метеж и участието му в тайното дружество "Единство" в Пловдив и Хасково. 24

Стою Шишков определя своите материали за Петко Киряков "като основа за бъдещата му биография, каквато не мож се написа дотогава, докато не се обиколят ония места, дето Петко е воквал и се съберат и там необходимите сведения от населението, помежду което и за което той е прекарал двадесетгодишен горски живот, пълен с героични подвизи". 25

Така припомняме с признателност първите му биографичните редоповеди Христо Попконстантинов и Стою Шишков, които поставиха основата за последвалите проучвания на живота и революционното дело на бележития революционер демократ, пред който и днес благоговеем всички без разлика на вяра и народност.

Библиография:

1. Попконстантинов Христо. Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 година. Черти от живота и подвигите му. Пловдив. 1885
2. Шишков Стою. Петко Киряков - родопски войвода 1844-1900.- Родопски напредък, 1905, кн. I- с.19-26; кн. II-с.88-94; кн. IV. с.176-182; кн. V-с.227-239; кн. VI-с.291-299
3. НКМ-БИА, ф. 285; ДА - Пловдив, ф. 52 К; ДА - Смолян, ф. 437 К
4. Попконстантинов Христо. Спомени, пътеписи и писма. Пловдив. 1970, с.17.
5. НКМ - БИА, ф.285, а.е.11, л.20
6. ДА - Смолян, ф. 437 К, оп. 1, а.е. 9, л. 3-4.
7. Попконстантинов Христо. Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 година. Черти от живота и подвигите му. Пловдив.1885, с. 4
8. Пак там, с.16-26
9. Попконстантинов Христо. Маронската битка в 1878 година. Материали по новата история на Родопите. Варна. 1889, с. 5,14
10. Панайотов, Иван. Английски документи. В сб.: Петко войвода 1844-1900, 1954, с.263-274
11. Попконстантинов, Христо. Непокорните села в Родопските планини. кн. I, 1878-1879, Търново, 1887, с. 20.
12. Попконстантинов, Христо. Петко войвода, бранител на родопските българи до 1879 г. Черти от живота и подвигите му. Пловдив, 1885, с.4
13. Шишков Стою. Петко Киряков - родопски войвода 1844-1900, В: Родопски напредък, 1905, кн. I-VI
14. Пак там, №1, с.22
15. Пак там, №6, с.228
16. Пак там, №1, с.21-22
17. Пак там.
18. Пак там, с.21
19. Родопски напредък, 1905, кн. VI, с.298
20. Шишков Стою. Беломорска Тракия в Освободителната война 1877-78 година. Пловдив. 1929, с.30-31.
21. Пак там, с. 65.
22. Пак там, с.64
23. Шишков, Стою. Избрани произведения. Пловдив, 1965, с.81-82
24. Шишков, Стою. Беломорска Тракия в Освободителната война през 1877-1878 г. Пловдив, 1929, с.64-65
25. Пак там, с. 62-63.